

אוכלים בירושלים

מיזם קולינרי היסטורי בעקבות האוכל בירושלים

סימנים בדרך

חידון ירושלמי לראש השנה

ראש השנה מגיע ואיתו מנהג סדר הסימנים בו אוכלים יחד מאכלים שהשם, מאפייני הצמיחה או הצורה שלהם מסמלים ברכות לשנה החדשה.

בהשראת הסימנים והיצירתיות שבברכות הכנו לכם חידון ירושלמי לראש השנה. וכדי שכולם סביב השולחן ישארו בתמונה לכל סימן שאלות בשתי רמות קושי:

- זית -

עמק המצלבה הוא אתר טבע עירוני השוכן בלב ירושלים. בעמק אפשר לראות מנזר מהמאה ה-11, פריחה יפיפה בעונה וגם שרידי חקלאות: כרמי זיתים ומתקן מיוחד להפקת שמן זית מהתקופה הביזנטית. איך קוראים למתקן בו סוחטים שמן מהזיתים?

- בד היא מילה נרדפת לענף עץ. את הזיתים שמסקו מהעץ מילאו בעקלים - סלים שאותם הניחו מתחת לקורת עץ גדולה וכבדה שאליה חיברו משקולות. (עוד מעט מתחילה עונת המסיק ותוכלו להתנסות בעצמכם במעיכת הזיתים בעמק המצלבה! בינתיים צאו לסיבוב בעמק לראות אם פרחו כבר הסתווניות!)

בהר הזיתים בירושלים שוכן אחד מבתי הקברות היהודים העתיקים ביותר בעולם. על-פי נבואת הנביא זכריה, מה יקרה בהר הזיתים באחרית הימים?

- הרהר יבקע! "ועמדו רגליו ביום-ההוא על-הר הזיתים אשר על-פני ירושלים, מקדם, ונבקע הר הזיתים מחציו מזרחה וקמה, גיא גדולה מאד; ומש חצי ההר צפונה, וחציו-נגבה" (זכריה, ז', ז')

- ראש של דג -

מהו שם בנו הבכור של דוד המלך (רמז - מזכיר שם של דג)? (ולפני שאתם מציצים בתשובה, האם תדעו לאמר - היכן הוא נולד ומה היה שם אמו?)

- לדג קוראים אמנון (או מושט), בנו הבכור של דוד נקרא אמנון. ו"ילדו לדוד בנים, בחברון; ויהי בכורו אמנון, לאחינעם היזרעאלתי" (שמואל ב', ג', ב')

מהו 'שער הדגים' ומתי בנו אותו?

- אחד השערים שהיה בחומת ירושלים שבנה נחמיה בימי שיבת ציון. "ואת שער הדגים בנו בני הסנאה המה קרוהו ויעמידו דלתותיו מנעוליו ובריחיו" (נחמיה, ג', ג')

- גזר -

בירושלים, לא רחוק משוק מחנה-יהודה ומגן סאקר יש איזור המורכב מהרבה שכונות קטנות. באיזור זה נמצא רחוב ששמו - גזר! מהו שם האיזור?

- נחלאות. בשכונות בירושלים יש מקבצי רחובות ששמותיהם קרויים על פי נושא מאחד. כך לדוגמה שמות רחובות בארמון הנציב קרויים על-שם לוחמי המחתרות (עולי הגרדום, קשאני), בשכונת בקעה - דמויות תנ"כיות (גדעון, שמשון, רבקה..), ברחביה - אישים יהודים מספרד (רמב"ן, מטודלה..), ובנחלאות - אזורים, נחלים וערים בארץ, ביניהם: העיר הכנענית גזר - אחד התילים הארכיאולוגיים החשובים בישראל שנמצא בעמק איילון.

בחפירות ארכיאולוגיות בתל גזר נמצא לוח גזר- ממצא ארכיאולוגי מהמאה ה-10 לפנה"ס (ימי דוד ושלמה). על לוח האבן חרוטה כתובת בכתב עברי קדום המפרטת את חודשי השנה והעבודות החקלאיות שנעשו בהם. באיזה מבנה בירושלים משולב העתק של לוח גזר באדריכלות המבנה?

- ב"בית תבור" - ביתו של האדריכל והארכיאולוג הגרמני קונרד שיק השוכן ברחוב הנביאים 58.

- כרישה- כרתי -

רחוב כורש בירושלים שוכן לא הרחק מבניין העירייה. מי היה כורש ומה הקשר שלו לירושלים?

- כורש היה מלך פרס. בשנת 538 לפני הספירה, הוא הכריז שהיהודים שהוגלו לבבל רשאים לחזור לירושלים ולבנות את בית המקדש. (ההצהרה נמצאה על גליל טין בחפירות ארכיאולוגיות בבבל! תוכלו לקרוא גם גרסה של ההצהרה בספר עזרא א,א-ד)

בשכונת מאה שערים בירושלים שוכנת קבוצה חרדית בשם נְטוּרֵי קָרְתָא. מה משמעות שם זה?

- מארמית: שומרי העיר

- תפוח ודבש -

בספר שיר השירים מופיעים אזכורים שונים של המילה תפוח: "כְּתַפּוּחַ בְּעֵצֵי הַיַּעַר כֵּן דוֹדֵי בֵּין הַבָּנִים", "סִמְכוּנֵי בְּאֲשִׁישׁוֹת רְפָדוּנֵי בְּתַפּוּחִים". מי על פי המסורת כתב את ספר שיר השירים ומה הקשר שלו לירושלים?

- על פי המסורת שלמה המלך כתב את שיר השירים. שלמה, בנו של דוד, היה המלך ה-3 בישראל. על פי המתואר בתנ"ך מלך בירושלים, פיתח את העיר ובנה את בית המקדש.

בשטח מוזיאון מגדל-דוד נמצאים שרידים ייפייים של הארמון המפואר של הורדוס ששכן במקום, ביניהם בריכת מים מרשימה ומגדל פצאל שממנו נשקפת התצפית הכי יפה בירושלים! על פי האגדה מה עשה הורדוס עם דבש ?

- לפי האגדה הורדוס רצח את אשתו מרים החשמונאית ואחר- כך, אחרי שקצת התחרט הוא חנט את גופתה בדבש.

- דלעת- קרא -

על פי האגדה כשסינדרלה היתה צריכה להגיע לנשף הפיה הסנדקית הפכה דלעת מהגינה לכרכרה הדורה. איזו כרכרה מפורסמת מוצגת בירושלים ושל מי היא היתה?

- הכרכרה של ר' משה מונטיפיורי - נדבן יהודי בריטי שהשקיע הרבה מכספו ומרצו בפיתוח העיר ירושלים וקידום רווחת התושבים בה. בין השאר מוכרת שכונת משכנות שאננים שבנה בשנת 1860 - השכונה היהודית הראשונה מחוץ לחומות העיר העתיקה - ובה טחנת הקמח שהפכה לאחד מסמלי העיר. (הכרכרה נמצאת ליד הטחנה - בפעם הבאה שאתם בסביבה קפצו לראות אותה!)

שמה של הדלעת בארמית הוא קרא. ברובע היהודי בירושלים שוכן בית הכנסת של הקהילה הקראית הותיקה. מה מאפיין את האמונה של חברי הקהילה?

- הקראים מאמינים בתורה שבכתב ולא נוהגים על פי פרשנות מאוחרת של היהדות הרבנית. בית הכנסת הקראי בירושלים, הוקם במאה ה-8 לספירה והוא העתיק ביותר מבין בתי הכנסת בירושלים.

- תמר -

"בתשרי נתן הדקל פרי שחום נחמד" - מכירים את השיר? מי כתבה והלחינה אותו ואיזה שיר מפורסם היא כתבה על ירושלים?

- את השיר "שניים עשר ירחים" כתבה והלחינה נעמי שמר. השיר "ירושלים של זהב" שכתבה בשנת 1967 הוא אחד השירים המפורסמים ביותר על ירושלים.

תמר באנגלית זה date - מילה שמשמעות נוספת שלה היא - פגישה. מהו המקום המיתולוגי בירושלים בו נהגו לערוך "דייטים"?

- שרידי בית היתומות טליתא קומי ברחוב המלך ג'ורג' במרכז העיר. בעיתון הירושלמי 'כל העיר' הופיעה במשך כמה שנים פינה שנקראה "ניפגש בטליתא". בפינה זו פורסמו מכתבים של קוראי העיתון שביקשו לפגוש אנשים שלא הצליחו ליצור אתם קשר באופן אחר - בדרך כלל למטרות רומנטיות.

- רימון -

בחפירות ארכיאולוגיות נמצאו מטבעות של שקל מתקופת המרד הגדול נגד הרומאים שבסופו נחרב בית המקדש, ועליהם עיטור של שלושה רימונים וכתובת בכתב עברי קדום "ירושלים הקדושה". על איזה מטבע ישראלי אפשר למצוא כיום עיטור של רימון?

- על השנקל! (על מטבע של 10 ש"ח אפשר למצוא תמר)

איזה תפוז היה בכלל רימון ואיך זה קשור לירושלים?

- משה ברזני - לוחם הלח"י ומאיר פיינשטיין - לוחם האצ"ל נאסרו בבית הסוהר המרכזי בירושלים ונידונו למוות בתלייה. בטרם ביצע גזר הדין, הם החליטו ליטול את נפשם בעצמם. הם הרכיבו רימון יד בתוך תפוז ובתאריך 21.4.1947 פוצצו אותו בין ליבותיהם.

- סלק -

מלבד הטעם העשיר של הסלק הצבע הסגול שלו בולט במיוחד. בירושלים בונים עכשיו קו נוסף של הרכבת הקלה שקוראים לו "הקו הסגול". בינתיים אפשר לנסוע בקו רכבת הקלה שעוברת ברחוב מרכזי מאד בירושלים המחבר בין הכניסה לעיר לעיר העתיקה. מהו שם הרחוב ומדוע הוא קרוי כך?
- רחוב יפו, כיוון שרחוב זה חיבר בין נמל יפו לעיר ירושלים. (וכדי להכיר עוד את הסיפור כיצד דרך העפר הפתלתלה הפך למדרחוב שוקק חיים והמולה - צאו לסיור- משחק לכל המשפחה: [יש פה אריה!](#))

סלק לין הוא ספורט שבו הולכים על חבל. במוזיאון מגדל-דוד בימים אלו יש **פארק חבלים אתגר** **מגניב במיוחד (!)**, ואם תעברו בגן סאקר בירושלים בשבת אחרי הצהריים תוכלו לראות אנשים מתאמנים בהליכה על סלק-ליין. אילו פעלולנים מפורסמים הלכו על חבל בירושלים?

- פיליפ פטי (Philippe Petit) הצרפתי צעד בשנת 1987 מעל גיא בן הינום: מסינמטק ירושלים להר ציון ובשנת 2016 האקרובטית האמריקאית הת'ר לארסן (Heather Larsen) הלכה על חבל בין שני המגדלים במגדל-דוד.

- רוביא-שעועית -

לנשיא היוצא קוראים ראובן אבל כולם קראו לו רובי. הוא נולד וגדל בירושלים למשפחה ירושלמית ותיקה. מה שם המשפחה שלו?

-משפחת ריבלין. אנשים מבני המשפחה הקימו מוסדות ושכונות בעיר, לדוגמה: יוסף ריבלין היה ממקימי שכונת נחלת-שבעה.

איזה מספר נשיא היה ריבלין ובאיזו שכונה גדל? מיהו הנשיא הנוסף שנולד בירושלים ובאיזו שכונה גדל?

- רובי ריבלין, הנשיא העשירי גדל בשכונת רחביה. הנשיא הירושלמי הנוסף הוא יצחק נבון שגדל בשכונת אהל משה. (עוד על בני משפחת רבלין בסיור "[הרבלינים](#)")

שנה טובה ממוזיאון מגדל דוד - מספרים את הסיפור המלא של ירושלים
לשלהב את הסקרנות, לעורר את הגעגוע, להעשיר את הידע, להרחיב את ההבנה, להעמיק את הקשר, לחגוג את העושר התרבותי.